

דברים פרק כד

- (א) **כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעֻלָּה וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מִצָּא בָּהּ עֲרוֹת דְּבַר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֹת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָה מִבֵּיתוֹ:**
 (ב) **וַיֵּצֵאָה מִבֵּיתוֹ וְהִלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אֲחֵר:**
 (ג) **וַיִּשְׁנָאָה הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֹת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָה מִבֵּיתוֹ אוֹ כִּי יָמוּת הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן אֲשֶׁר לָקְחָה לוֹ לְאִשָּׁה:**
 (ד) **לֹא יִוָּכַל בְּעֻלָּה הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר שָׁלְחָה לְשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהִיּוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרָי אֲשֶׁר הִטְמָאָה כִּי תִוָּעֲבָה הוּא לִפְנֵי יְקוֹק וְלֹא תִחַטֵּי אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְקוֹק אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחְלָה:** ○

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מא עמוד א

מתני'. האיש מקדש בו ובשלוחו. האשה מתקדשת בה ובשלוחה. האיש מקדש את בתו כשהיא נערה, בו ובשלוחו. גמ'. השתא בשלוחו מקדש, בו מיבעיא? אמר רב יוסף: מצוה בו יותר מבשלוחו; כי הא דרב ספרא מחרין רישא, רבא מלח שיבוטא. איכא דאמרי: בהא איסורא נמי אית בה, כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, ורחמנא אמר: ואהבת לרעך כמוך. וכי איתמר דרב יוסף - אסיפא איתמר: האשה מתקדשת בה ובשלוחה; השתא בשלוחה מיקדשא, בה מיבעיא? אמר רב יוסף: מצוה בה יותר מבשלוחה; כי הא דרב ספרא מחרין רישא, רבא מלח שיבוטא; אבל בהא איסורא לית בה, כדר"ל, דאמר ר"ל: טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו.

רש"י מסכת קידושין דף מא עמוד א

מצוה בו יותר מבשלוחו - דכי עסיק גופו במצות מקבל שכר טפי.

הר"ן על הרי"ף מסכת קידושין דף טז עמוד ב

...דאע"ג דאשה אינה מצוה בפריה ורביה מ"מ יש לה מצוה מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצותו

ים של שלמה מסכת קידושין פרק ב סימן א

...וכתב הר"ן, וזה לשונו, ואף על גב שהאשה אינו מצוה על פריה ורביה, מכל מקום יש לה מצוה, מפני שמסייעת לבעל לקיים מצוה. וקשא, מאחר שיש מצוה עליה, משום שמסייעת לבעל, אם כן לפ"ז איסורא נמי אית גבה, שמסייעת לעבירה. על כן נראה, אף על גב דאינה מצוה על פריה ורביה, מכל מקום מצוה איכא לגבה, דומיא דמחרין רישא, אטו מחוייב למחרין רישא. אלא מצוה איכא

המקנה מסכת קידושין דף מא עמוד א

בגמרא מצוה בה יותר מבשלוחה וכו'. הנה הר"ן והיש"ש נדחקו בטעמא דמצוה בה אף דקיי"ל דאשה אינה מצוה על פרי' ורבי'. ויותר נראה דמכאן ראי' לשיטת התוס' בגיטין דף מ"א ע"ב דאף דקיי"ל דאשה אינה מצוה על פרי' ורבי' מ"מ היא מצוה על עשה דשבת יצרה, וכן משמע פשטא דסוגיא בב"ב דף קי"ט ע"ב גבי בנות צלפחד כמו שפי' הרשב"ם שם, ובחידושי אה"ע הארכתי בזה. ותו נראה דאף שאינה מצוה על פרי' ורבי' מ"מ כיון שהיא רוצה להנשא לאיש אסורה להיבעל לו בלא קידושין משום לא תהי' קדשה וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' אישות. א"כ הוי הקידושין מצוה כמו מצות שחיטה והפרשת תרומה ושילוח הקן דאינו מצוה על השחיטה ועל הפרשת תרומה אלא אם רוצה לאכול אסור בלא שחיטה ובלא הפרשה, וכן בשילוח הקן דאינו מצוה לשלוח אלא אם רוצה ליקח הבנים וכיוצא בהן רבים ואפ"ה מברכים עליהן אשר קדשנו במצוותיו וממילא שייך בהן מצוה בה יותר מבשלוחה, כדאיתא בנדריים דף ל"ו ע"ב גבי הפרשות תרומה מצוה דילי' הוא וניחא לי' למיעבדה. ונראה דהא דאמר ללישנא קמא גבי דידי' מצוה בו יותר מבשלוחו לאו משום מצות פרי' ורבי' לחוד דלא פסיקא אם כבר קיים מצות פרי' ורבי' ותו דאי משום פרי' ורבי' לחוד אין הקידושין אלא הכשר מצוה לחוד ולא דמי כ"כ להא דר' ספרא, דהכנה דשבת מצוה מפורשת בתורה היא והכינו את אשר יביאו. ולפמ"ש אתי שפיר דהקידושין גופא הם מצוה שמברכין עליהם ואפשר דהר"ן והיש"ש סברי כדעת החולקים על הרמב"ם וס"ל פלגש מותרת להדיוט בלא קידושין, אך לפ"ז גם בדידי' ליכא מצוה משום פרי' ורבי' דיכול לקיים פרי' ורבי' בפלגש כמ"ש הרא"ש בריש כתובות. והעיקר בזה כמ"ש בק"א סי' כ"ו דאף החולקים על הרמב"ם היינו אם נושאה בתורת פלגש אבל אם נושאה להיות להם כל דין איש ואשתו מודים דאסורים להבעל בלא קידושין ע"ש ודו"ק.

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף לו עמוד ב

משנה. כל שחייבין עליו משום שבות, משום רשות, משום מצוה, בשבת - חייבין עליו ביום טוב...ואלו הן משום רשות: לא דנין, ולא מקדשין, ולא חולצין, ולא מיבמין.

גמרא. ולא מקדשין - והא מצוה קעביד! - לא צריכא דאית ליה אשה ובנים

רש"י מסכת ביצה דף לו עמוד ב

רש"י שם הא מצוה קא עביד - שנושא אשה לפרות ולרבות, ואמאי קא קרי ליה רשות?

תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף יח עמוד ב

משנה. ואלו כותבין במועד: קדושי נשים, וגיטין, ושוברין, דייתיקי, מתנה, ופרוזבולין, איגרות שום, ואיגרות מזון, שטרי חליצה, ומיאונים, ושטרי בירורין, גזרות בית דין, ואיגרות של רשות.

גמרא. אמר שמואל: מותר לארס אשה בחולו של מועד, שמא יקדמנו אחר... לימא מסייע ליה: אין נושאים נשים במועד, לא בתולות ולא אלמנות, ולא מיבמין, מפני ששמחה היא לו. הא לארס - שרי! - לא מיבעיא קאמר; לא מיבעיא לארס - דלא קעביד מצוה, אלא אפילו לישא נמי, דקא עביד מצוה - אסור

רש"י מסכת מועד קטן דף יח עמוד ב

רש"י שם דקא עביד מצוה - דעוסק בפריה ורביה.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף מט עמוד א

משנה. ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו, ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו, ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו. אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו - יחזור ויבער, ואם לאו - מבטלו בלבו

גמרא. ורמינהו: ההולך לאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ולשבות שביתת הרשות - יחזור מיד! אמר רבי יוחנן: לא קשיא; הא - רבי יהודה, הא - רבי יוסי. דתניא: סעודת אירוסין - רשות, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: מצוה. והשתא, דאמר רב חסדא: מחלוקת - בסעודה שניה, אבל בסעודה ראשונה - דברי הכל מצוה. אפילו תימא הא והא רבי יהודה, ולא קשיא: הא - בסעודה ראשונה, הא - בסעודה שניה. תניא, אמר רבי יהודה: אני לא שמעתי אלא סעודת אירוסין, אבל לא סבלונת. אמר לו רבי יוסי: אני שמעתי סעודת אירוסין וסבלונת.

רא"ש מסכת כתובות פרק א סימן יב

יש שכתבו שצריך לברך ברכת אירוסין קודם קידושין כדאמר (פסחים דף ז ב) כל הברכות כולן מברכין עובר לעשייתן. ויש שכתבו שצריך לעשות אחר האירוסין דילמא הדרא בה האשה והויא לה ברכה לבטלה. ועוד שבכל המצות לפי שמזכירין עשיית המצוה מברכין עליהן עובר לעשייתן אבל כאן אין מברכין אשר קדשנו לקדש האשה וכיון שאין מזכירין עשיית המצוה אין צריך לברך עובר לעשייתן. מאי מברכין. אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקידושין ברוך מקדש ישראל וכו' ונהגו האידנא מקדש ישראל על ידי חופה וקידושין. יש מקשין על נוסח ברכה זו למה אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה ועוד היכן מצינו ברכה כזאת שמברכין על מה שאסר לנו הקב"ה והלא אין אנו מברכין שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט ועוד מה ענין להזכיר עריות בכאן. ועוד מה לנו להזכיר חופה בכאן כיון שמברכין ברכת אירוסין בבית האירוסין ובלא חופה. ונ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה כי פריה ורביה היינו קיום המצוה ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה וכן הנושא זקנה איילונית או עקרה וכן סריס חמה שנשא מברכין ברכת חתנים ואין חיוב במצוה זו שאין בה קיום מצות פריה ורביה והילכך לא נתקנה ברכה במצוה זו. אף בנושא אשה לשם פריה ורביה כיון (שאי) אפשר לקיים מצות פריה ורביה בלא קידושין ולא דמי לשחיטה שאינו מחוייב לשחוט ולאכול ואפ"ה כשהוא שחוט לאכול מברך דהתם אי אפשר לו לאכול בלא שחיטה אבל הכא אפשר לקיים פריה ורביה בלא קידושין וגם התם אפקיה קרא בלשון ציווי דכתיב וזבחת ואכלת אבל הכא כתיב כי יקח איש ועוד דבקדשים אי אפשר בלא שחיטה הילכך מברכין על כל שחיטה. וברכה זו נתקנה לתת שבח להקב"ה אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העמים וצונו לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות. והזכירו בו איסור ארוסות והיתר נשואות בחופה וקידושין שלא יטעה אדם לומר שהברכה של קידושין נתקנה להתירה לו לכך הזכירו חופה לומר דדוקא ברכת חופה היא המתרת הכלה. ולהכי נמי הקדימו חופה לקידושין לומר והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה שאחר ברכת הקידושין:

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ריג

המצוה הרי"ג היא שצונו לבעול בקדושין ולתת דבר ביד האשה או בשטר או בביאה. וזו היא מצות קדושין... אבל קדושין דאורייתא אמנם הם מבוארים בביאה כמו שהתבאר במקומות מכתובות (ג א) וקדושין ונדה (מתני' מד ב)... ובבבאור אמרו (קדושין ט א) קדושי ביאה שהם דאורייתא. הנה כבר התבאר שמצות קדושין דאורייתא:

רמב"ם הלכות אישות הקדמה

הלכות אישות. יש בכללן ארבע מצות, שתי מצות עשה, ושתי מצות לא תעשה. וזה הוא פרטן: (א) לישא אשה בכתובה וקידושין. (ב) שלא תבעל אשה בלא כתובה וקידושין. (ג) שלא ימנע שאר כסות ועונה. (ד) לפרות ולרבות ממנה. וביאור מצות אלו בפרקים אלו.

רמב"ם הלכות אישות פרק א

הלכה א

קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לביתו ובועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה, כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנאמר +דברים כ"ב+ כי יקח איש אשה ובא אליה.

הלכה ב

וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם, ובאחד משלשה דברים האשה נקנית, בכסף או בשטר או בביאה...

הלכה ד

קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה, משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר +דברים כ"ג+ לא תהיה קדשה מבנות ישראל, **לפיכך כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה**. +/השגת הראב"ד/ קודם מתן תורה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו וזו היא הנקראת קדשה. א"א אין קדשה אלא מזומנת והיא המופקרת לכל אדם אבל המייחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא איסור לאו והיא הפילגש הכתובה, ובעלי הלשון דורשין פילגש מלה הפוכה ומורכבת בפי שגל עומדת לפרקים למשגל משמשת את הבית ועמיה למשכב, ויש ספרים שכתוב בהם (סנהדרין כא) פילגשים קדושין בלא כתובה, מ"מ אין איסור לאו אלא במזמנת עצמה לכל אדם, שאם כדבריו מפתה היאך משלם עליה ממון והלא לוקה עליה אלא ודאי משהוצרכה לפיתוי אינה קדשה. +

רמב"ם הלכות אישות פרק ג

הלכה כג

כל המקדש אשה בין על ידי עצמו בין על ידי שליח צריך לברך ס קודם הקידושין הוא או שלוחו ואחר כך מקדש כדרך

שמברכין קודם כל המצות, ואם קידש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין שזו ברכה לבטלה, מה שנעשה כבר נעשה. +/השגת

הראב"ד/ צריך לברך קודם קדושין או הוא או שלוחו ואחר כך מקדש. א"א אין אנו אומרים כן אלא מקדש ואחר כך מברך והטעם מפני שהדבר תלוי בדעת אחרים שאם תמשך האשה ולא תרצה לקבל הרי הברכה לבטלה, וזה הטעם לברכת האב שמברך להכניסו בביתו של אברהם אבינו. +

הלכה כד

כיצד מברך בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקידושין בא"י מקדש ע ישראל. זו היא ברכת אירוסין, ונהגו העם להסדיר ברכה זו על כוס של יין או של שכר, אם יש שם יין מברך על היין תחלה ואחר כך מברך ברכת אירוסין ואחר כך מקדש, ואם אין שם לא יין ולא שכר מברך אותה בפני עצמה.

כסף משנה הלכות אישות פרק א

כתב הר"א בנו של רבינו שהקשו לו על מה שכתב רבינו מצות עשה של תורה לקדש את האדשה ממ"ש בפרק אלו מגלחין (מ"ק דף יח) לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא לארס דלא עביד מצוה שאסור אלא אפילו לישא דקא עביד מצוה נמי אסור. ותיירץ שבמנין המצות בתחלת ההלכה אמר שהמצוה לישא אשה בכתובה וקידושין ולא אמר לקדש אשה וזה שאמר וליקוחין אלו מצות עשה לפי שהיא תחלת מצות הנישואין אבל אירוסין בלא נישואין ודאי לא השלים המצוה עדיין:

הגהות מיימוניות הלכות אישות פרק ג הלכה כג

[0] כך נוהגין בארץ מערב אבל במלכות אלו אין המקדש מברך אלא אחר ולפיכך נהגו שאין מברכין אלא אחר האירוסין וכ"כ בס"ה וכן הנהיג מו' רבינו ש"י וכן השיב לי בתשובה שבזה הוא רואה מנהג אבותינו ומנהגנו מה"ט כיון שאין המצוה מוטלת על המברך ועוד דלמא הדרי בהו לאחר שברך ונמצא ברכה לבטלה והא דאמרין כל המצות כולן מברך עליה עובר לעשייתן היינו כשהמצוה מסורה ביד המברך וגדולה מזו כתב ר"ת על אבי הבן המברך להכניסו בביתו לאחר המילה עוד האריך הרבה. אכן ברוב מקומות ובקהלות נוהגין כשמקדשין בשעת נישואין שמברכין ברכת אירוסין תחילה והדר מקדשין ואז מברכין ברכת נישואין והנה רבינו משולם היה אומר דברכת אירוסין ונישואין אין צריכין ב' כוסות ולא דמו לברכת המזון וקידוש דאמר בערבי פסחים דתרי מילי נינהו דהתם זה קודם סעודה וזה לאחר סעודה. אבל ר"ת פי' דצריכין שני כוסות דאמר בכתובות אומרים ברכת אירוסין בבית אירוסין וברכת נישואין בבית חתנים ורגילים להיות זה בלא זה ופעמים רבות אדם מקדש אשה ואינו נושאה עד לאחר זמן. ועוד דמנהג אבותינו תורה שנהגו לקרות הכתובה בין ברכת אירוסין לברכת נישואין ולהפסיק מתכוונים הילכך צריכים שתי כוסות וכן הנהיג מורי רבינו ז"ל כר"ת. וכמחלוקתם בזה כך נחלקו בברכת המזון ושבע ברכות עיין בהלכות ברכות פ"ב ועיין בתוס' פ"ק דפסחים וכתב ה"ר פרץ מצרפת שרבינו יחיאל מפרי"ש היה נוהג ומנהיג לברך החתן לקדש את האשה ע"פ הירושלמי דברכות ע"כ:

רמב"ם הלכות מלכים פרק ד

הלכה ד

וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופולגשים, נשים בכתובה וקדושין, ופולגשים בלא א כתובה ובלא קידושין אלא ביחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו, אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא באמה העבריה בלבד אחר ייעוד, ויש לו [רשות] לעשות הפילגשים שלוקח לארמונו טבחות ואופות ורקחות, שנאמר ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאופות.

חידושי הרמב"ן מסכת כתובות דף ז עמוד ב

וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות. יש לשאול היכן מצינו ברכה כגון זו שמברכין על מה שאסר לנו השי"ת והלא אין אדם מברך שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט, ועוד מה ענין העריות לכאן, ועוד שעכשיו אינה ניתרת לו ולמה יברך, ואפשר מפני שהקידושין דבר תורה והחופה לארוסה מדברי סופרים הוצרך לברך על הקידושין שהקב"ה קדש את ישראל בקדושת קידושין ואסר להם העריות שאין הקידושין תופסין בהם, ואם יברך מקדש ישראל על ידי קידושין השומע סבור שהארוסה מותרת לו לארוס לפיכך הוצרכו לפרש ואסר לנו את הארוסות, ועוד שאפילו חופה דאורייתא כיון שהחופה והקידושין אינן נעשין בבת אחת וחצי המצוה נעשית בקידושין הוצרך לברך עליהם מקדש ישראל, שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן ואילו היתה החופה נעשית עכשיו היו מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על הקידושין והחופה כמו שמברכין על השחיטה, ועכשיו לא היו יכולים לברך אשר קדשנו על הקידושין ועל החופה שהרי

אין החופה נעשית עכשיו ולא היו יכולים לומר אשר קדשנו על הקידושין שלא מצינו שיברך אדם על מצוה שאין עשייה זו גמר מלאכתה, לפיכך הוצרכו לברך אשר קדשנו על העריות והתיר לנו האחרות שקדושין תופסין בהם והודיעו שהן אסורות אלא על ידי חופה וקידושין שנמצא כמי שמברך על קדושתן של ישראל ודמיה לקדושתן כדאיתא בגמ' (פסחים קי"ז ב') שמברכין אשר בחר בישראל וקדשם בקדושת שבת ולא על איסור שבת אף זו על שבחר בישראל שקדשם באסור להן ובמותר להן.

ונראה מזה שאין חותמין מקדש ישראל ע"י חופה אף על פי שכתוב במקצת נוסחאות לפי שאין ראוי לחתום על החופה שאינה נעשית עתה, ועוד שמקדש ישראל הוא מעין הפתיחה שקדשן בכל עסקי נשואין לפיכך אין לחתום אלא מקדש ישראל בלבד, וכתב רבינו האי גמרא היא בהדיא מקדש ישראל וכך חותמין בב' ישיבות מימות חכמים הראשונים עד עכשיו תוספת זו שאתם מוסיפים גריעותא היא שאין קדושת ישראל תלויה בכך ונאה לכם לחזור להלכה ולמנהגינו בהסכמת הכל עכ"ל רבינו האי גאון ז"ל, ובהלכות רבינו ז"ל מצאתי בא"י מקדש ישראל ע"י חופה וקדושין ובכתב ידו ז"ל נמחק ע"י חופה וקדושין ועיקר.

ופי' הנשואין אותן שהן נשואות לנו ע"י חופה וקדושין, ור"ת ז"ל הגיה והתיר לנו הנשואות ע"י חופה וקדושין, ואין צורך, ורבינו הגאון ז"ל פי' והתיר [והתירן] לנו ע"י חופה וקדושין ואין מנהג בישיבה לומר את הנשואות.

מרדכי מסכת כתובות פרק בתולה נשאת [המתחיל ברמז קכט]

[רמז קלב] ואסר לנו הארוסות הכי פי' חכמים שגזרו על יחוד של פנויה גזרו על יחוד של הארוסות:

מקדש עמו ישראל ע"י חופה וקדושין משום דזימנין מקדש בשעת ברכת הנשואין ואז הכנסת חופה קודמת לקידושין כי הכנסת החופה היא שמוסרה בשחרית לחתן קודם הברכה ומה שאין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש האשה משום דאין עשייתה גמר מצותה כדאיתא פרק התכלת ובשעת נשואין נמי אין מברכין [*על הנשואין] דשמא הוי ברכה לבטלה דשמא לא יזכו להבנות יחד וברכת נשואין לחוד וברכת אירוסין לחוד לכך מברכין ב' פעמים בפ"ה ויש שנוהגין להפסיק ביניהם ולקרות הכתובה כך כתב בתשובת רש"י וברכת על הגפן מברך על שניהם לאחריהן [*דהוי הפסק] כך נראה לראבי"ה: